

ŽENE VODE NA PUTU
MIRA I SIGURNOSTI
U BOSNI I HERCEGOVINI

UJEDINJENE NACIJE
BOSNA I HERCEGOVINA

Petnaest godina provedbe agende “Žene, mir i sigurnost” u Bosni i Hercegovini: **NAUČENE LEKCIJE I PREPORUKE**

Izrada ove publikacije podržana je u okviru projekta “Žene vode na putu mira i sigurnosti u Bosni i Hercegovini” koji se implementira uz podršku Fonda za izgradnju mira generalnog sekretara Ujedinjenih nacija (PBF) u partnerstvu sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH. Projekat se implementira pod vodstvom rezidentne koordinatorice UN-a u BiH, a zajednički ga provode UN Women, Međunarodna organizacija za migracije (IOM) i Populacijski fond Ujedinjenih nacija (UNFPA).

Sadržaj ove publikacije ne odražava nužno stavove Fonda za izgradnju mira generalnog sekretara Ujedinjenih nacija (PBF), Ujedinjenih nacija BiH, UN Women, Međunarodne organizacije za migracije (IOM) i Populacijskog fonda Ujedinjenih nacija (UNFPA).

Autori/ce: Adnan Kadribašić, Tajma Kapić, Sanja Ramić, Saša Madacki, Nermina Trbonja i Diana Tadić.

Proces pisanja podržale: Maida Čehajić-Čampara i Vanja Matić.

Tehnička podrška: UN Women - Amna Muharemović, voditeljica programa, Edita Miftari, stručnjakinja za program “Žene, mir i sigurnost” i Maja Tursunović, WPS terenska koordinatorica.

Dizajn: Azra Kadić

Proizvedeno od strane UN Women ureda u Bosni i Hercegovini
Copyright: 2025. UN Women. Sva prava pridržana.

Molimo da ovu publikaciju citirate na sljedeći način: UN Women (2025). Petnaest godina provedbe agende “Žene, mir i sigurnost” u Bosni i Hercegovini: Naučene lekcije i preporuke. Sarajevo, Bosna i Hercegovina.

Radi lakšeg čitanja, u određenim dijelovima tekstu se izražavanje u jednom rodu koristi neutralno i odnosi se na sve rodove.

ŽENE VODE NA PUTU
MIRA I SIGURNOSTI
U BOSNI I HERCEGOVINI

Petnaest godina provedbe
agende “Žene, mir i sigurnost”
u Bosni i Hercegovini:
NAUČENE LEKCIJE I PREPORUKE

2025. godine

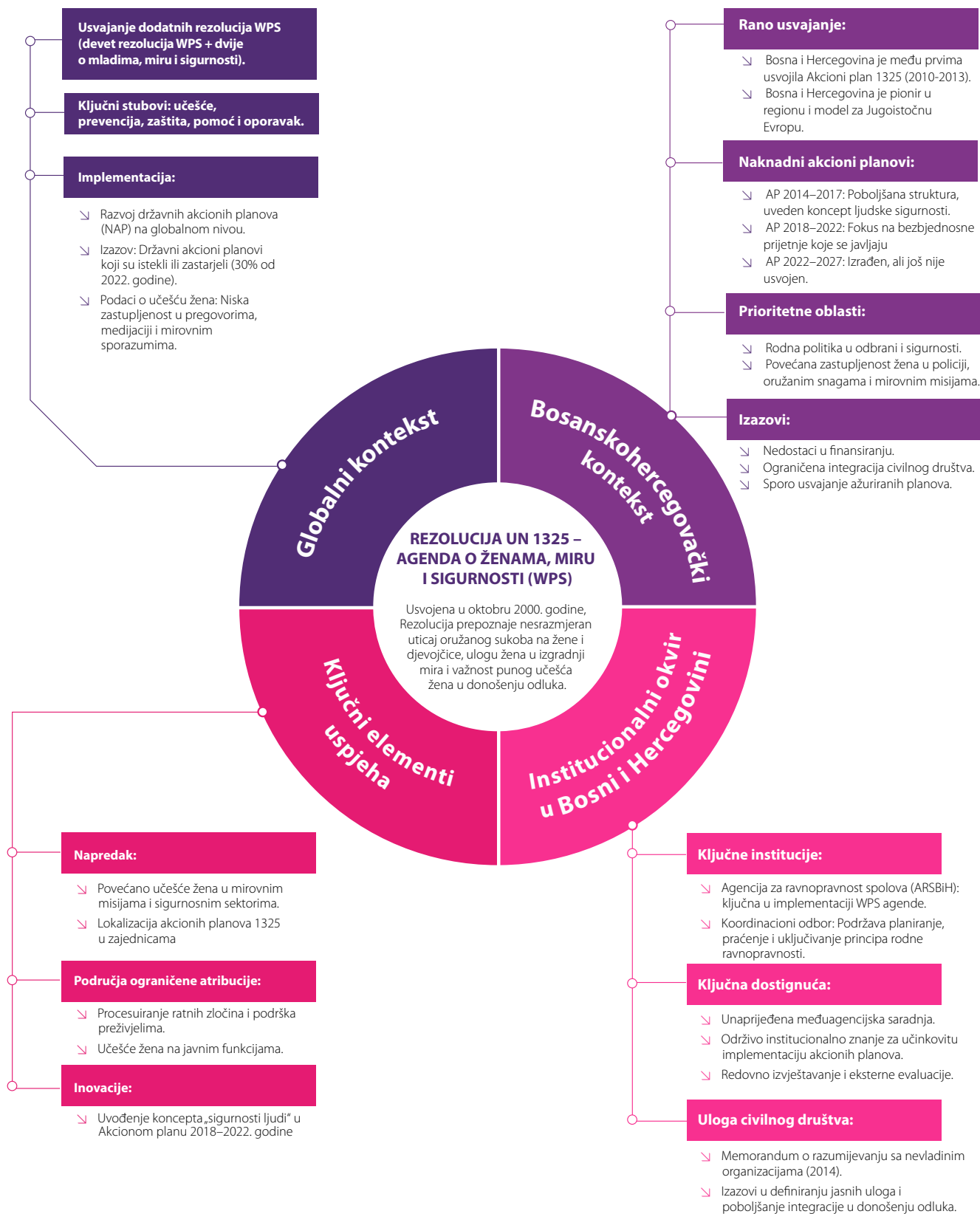

Skraćenice

AP	Akcioni plan
ARSBiH	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
BD	Brčko Distrikt BiH
BiH	Bosna i Hercegovina
CAT	Komitet protiv torture
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CRSV	Seksualno nasilje vezano za oružane sukobe
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
GREVIO	Grupa eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici
LAP	Lokalni akcioni plan
MS	Ministarstvo sigurnosti
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
NAP	Nacionalni akcioni plan
NATO	Organizacija Sjevernoatlantskog pakta
ODC	Organizacije civilnog društva
ODIHR	Ured za demokratske institucije i ljudska prava
OSBiH	Oružane snage Bosne i Hercegovine
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
RS	Republika Srpska
SALW	Malokalibarsko i lako oružje
UNSCR 1325	Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1325
VSTV	Visoko sudsko i tužilačko vijeće
WPS	Žene, mir i sigurnost

Sadržaj

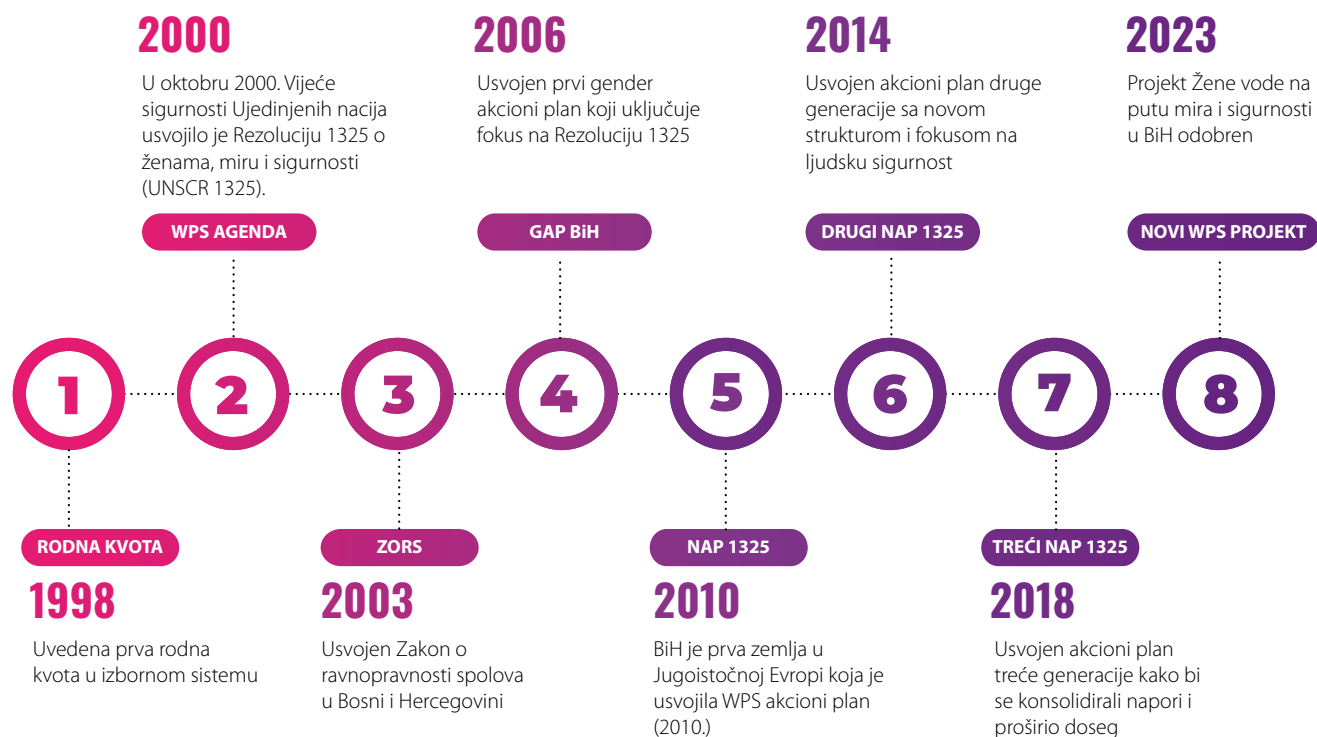
SAŽETAK	7
KLJUČNA DOSTIGNUĆA	8
PREOSTALI IZAZOVI	8
KLJUČNE PREPORUKE	9
1. UVOD: GLOBALNA AGENDA ZA ŽENE, MIR I SIGURNOST	10
2. IMPLEMENTACIJA AGENDE “ŽENE, MIR I SIGURNOST” U BOSNI I HERCEGOVINI	12
2.1 Prevencija.....	13
2.2 Učešće.....	14
2.3 Zaštita.....	17
2.4 Pomoć i oporavak.....	18
3. POGLED U BUDUĆNOST: IZAZOVI SIGURNOSTI U BIH AGENDA “ŽENE, MIR I SIGURNOST”, SEKTOR SIGURNOSTI I KONCEPT SIGURNOSTI LJUDI	20
3.1 Lična sigurnost.....	21
3.2 Obrazovanje i ljudska sigurnost.....	24
3.3 Ekonomska sigurnost.....	25
3.4 Zdravlje i ljudska sigurnost.....	27
3.5 Životna sredina i ljudska sigurnost.....	28
4. ZAKLJUČCI	30

SAŽETAK

Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325, usvojena 2000. godine, uspostavila je okvir agende **“Žene, mir i sigurnost” (WPS)** prepoznajući nesrazmjerni uticaj sukoba na žene i djevojčice i naglašavajući važnost njihovog učešća u izgradnji mira. Naknadne rezolucije proširile su njen opseg, fokusirajući se na zaštitu, prevenciju, učešće i pomoć i oporavak kao temeljne stubove. WPS agenda naglašava potrebnu integraciju principa ravnopravnosti spolova u sisteme upravljanja sigurnošću i omogućava prepoznavanje i jačanje uloge žena u izgradnji mira.

U proteklih 15 godina Bosna i Hercegovina je pokazala značajan napredak u implementaciji WPS agende kroz snažne politike i inicijative; međutim, određeni izazovi i dalje ometaju punu realizaciju njenog transformativnog potencijala.

KLJUČNA DOSTIGNUĆA

Usvajanje akcionih planova

- ✎ Bosna i Hercegovina je prva zemlja u Jugoistočnoj Evropi koja je usvojila AP 1324 (2010. godine).
- ✎ Narednim akcionim planovima (2014–2017, 2018–2022) unaprijeđeno je uvođenje ravnopravnosti spolova u sektor sigurnosti, odbrane i upravljanja.
- ✎ Uvođenjem koncepta sigurnosti ljudi u Akcioni plan za 2014. godinu, fokus je proširen na savremene sigurnosne probleme.

Institucionalno vodstvo

- ✎ Agencija za ravnopravnost spolova (ARS) imala je ključnu ulogu u koordinaciji i implementaciji inicijative WPS.
- ✎ Povećano je učešće žena u mirovnim misijama i jačanje rodni kapaciteta u odbrambenim i sigurnosnim institucijama.

Angažman civilnog društva

- ✎ Poticana je saradnja između vlade i organizacija civilnog društva (OCD), pri čemu OCD pružaju osnovne usluge žrtvama nasilja i marginaliziranim grupama.

Rodne kvote i učešće

- ✎ Izborni zakon Bosne i Hercegovine nalaže 40% zastupljenosti spolova na kandidatskim listama.
- ✎ Žene sada čine 27% izabranih predstavnika.

Fokus na ljudsku sigurnost

- ✎ Lokalni akcioni planovi bavili su se svakodnevnim sigurnosnim problemima žena, uključujući nasilje na osnovu spola, pristup zdravstvenoj zaštiti i javnu sigurnost.

PREOSTALI IZAZOVI

Nedovoljna zastupljenost na rukovodećim mjestima

- ✎ Zastupljenost žena na izvršnim položajima ostaje ispod jedne trećine.
- ✎ Visoke stope uznemiravanja na osnovu spola političarki, posebno u on-line okruženju.

Finansiranje i koordinacija

- ✎ Ograničeno finansiranje i fragmentirana koordinacija na državnom, entitetskom i lokalnom nivou ometaju širu implementaciju WPS agende.

Podrška osobama koje su preživjele seksualno nasilje u vezi s oružanim sukobima (CRSV)

- ✎ Nedosljedne reparacije i mehanizmi podrške za osobe koje su preživjele seksualno nasilje tokom sukoba.
- ✎ Stigmatizacija i retraumatizacija i dalje ograničavaju pristup uslugama.

Ekonomske i socijalne barijere:

- ✎ Žene se suočavaju sa značajnom ekonomskom nesigurnošću, nižim učešćem u radnoj snazi i visokim stopama nesigurnih poslova.
- ✎ I dalje postoji jaz u platama za žene i muškarce u strukturi vlasništva preduzeća i u pristupu brizi o djeci.

Nove sigurnosne prijetnje:

- ✎ Rodno osjetljivi pristupi klimatskim promjenama, degradaciji životne sredine i savremenim sigurnosnim izazovima nisu dovoljno razvijeni.

Kako bi se iskoristio dosadašnji napredak i riješili preostali izazovi, ovaj izvještaj predlaže ključne preporuke. Ove preporuke uključuju posebne mjere za svaku temu obrađenu u nastavku dokumenta, s fokusom na jačanje upravljanja procesom provedbe WPS agende, povećanje učešća žena, jačanje podrške preživjelima te lokalizaciju programa WPS kako bi se osigurao inkluzivan i održiv napredak.

KLJUČNE PREPORUKE

1. **Usvojiti novi državni akcioni plan (NAP) 1325:**

Usvajanje i provođenje NAP-a 1325 doprinosi ukupnoj integraciji WPS agende i sigurnosti ljudi u zemlji, te omogućava praćenje i evaluaciju napora (Vijeće ministara BiH)

2. **Ojačati upravljanje i finansiranje:**

Osigurati održivo finansiranje inicijativa WPS i poboljšati koordinaciju između državnih, entitetskih i lokalnih institucija, uključujući pojačanu ulogu parlamenata i organizacija civilnog društva u praćenju i implementaciji (Vijeće ministara BiH, Parlamentarna skupština BiH)

3. **Povećati učešće žena:**

Dalje unapređivati mjere afirmativne akcije za zastupljenost žena u sigurnosnim, izvršnim i izabranim javnim funkcijama te osigurati ciljane programe izgradnje kapaciteta za žene na rukovodećim pozicijama (Vijeće ministara, Vlada FBiH, Vlada RS)

4. **Povećati podršku osobama koje su preživjele seksualno nasilje u sukobima (CRSV):**

Jačati mehanizam reparacije zasnovan na principu supsidijarnosti, proširiti pristup psihološkoj i pravnoj podršci i aktivno se boriti protiv stigmatizacije putem kampanja podizanja svijesti (Vlada RS, Vlada FBiH)

5. **Lokalizirati WPS agendu:**

Integrirati WPS agendu u lokalne gender akcione planove/akcije koje se bave specifičnim potrebama zajednice, s fokusom na marginalizirane grupe i ruralna područja (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH, Gender Centar RS)

6. **Promovirati sigurnost:**

Integrirati koncept sigurnosti ljudi u državne i lokalne okvire, naglašavajući sveobuhvatne odgovore na sigurnosne, zdravstvene, ekonomske i ekološke izazove (Agencija za ravnopravnost spolova BiH)

7. **Proširiti podatke i praćenje:**

Uspostaviti rodno osjetljive indikatore i redovno objavljivati rodno razvrstane podatke za mjerenje napretka i identifikaciju nedostataka u implementaciji (Agencija za ravnopravnost spolova BiH)

1. UVOD: GLOBALNA AGENDA ZA ŽENE, MIR I SIGURNOST

U oktobru 2000. godine **Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija usvojilo je Rezoluciju 1325 "Žene, mir i sigurnost"**. Usvajanje ove rezolucije rezultat je neumornih napora ženskih nevladinih organizacija uz podršku raznih tijela UN-a¹, koje su se zalagale da Vijeće sigurnosti prepozna i pozabavi se uticajem oružanih sukoba iz 1990-ih i efektima „promjenjive prirode sukoba“² na žene i djevojčice.

Rezolucija 1325 prva je rezolucija koja prepoznaje nesrazmjern uticaj oružanog sukoba na žene i djevojčice, važnu ulogu koju žene imaju u prevenciji i rješavanju sukoba i u izgradnji mira, te značaj njihovog učešća i punog uključivanja u sve faze odlučivanja. Nakon usvajanja Rezolucije 1325 uslijedilo je donošenje dodatnih devet Rezolucija o ženama, miru i sigurnosti (WPS) i dvije Rezolucije o mladima, miru i sigurnosti s ciljem jačanja odredbi Rezolucije 1325 i rješavanja novih sigurnosnih prijetnji s kojima se suočavaju žene i mladi tokom i po okončanju sukoba. **Ove rezolucije zajedno čine agendu "Žene, mir i sigurnost"**.

Rezolucija sadrži osamnaest odredbi, koje su grupisane u **četiri temeljna stuba: učešće i zastupanje; prevencija; zaštita i pomoć; oporavak**. U posljednjih 25 godina od usvajanja Rezolucije 1325, integracija rodne ravnopravnosti je dalje jačana kroz naredne WPS rezolucije, čime je postignut globalni napredak u implementaciji u političkom i sigurnosnom sektoru.

Implementacija WPS agende rezultirala je razvojem državnih akcionih planova 1325 i planova unutar međunarodnih i regionalnih organizacija kao što su EU³, OSCE⁴ i NATO.⁵

Kako bi podržale implementaciju na državnom nivou, ukupno 109 (56%) država članica UN-a razvilo je svoje akcione planove 1325 UNSCR-a,⁶ pretvarajući obaveze u konkretne akcije. Većina zemalja globalnog sjevera razvila je NAP koji se fokusira na vojnu obuku prije raspoređivanja trupa i na povećanje broja žena u sektoru odbrane i sigurnosti, sve u vezi s operacijama očuvanja mira. Zemlje koje su pretrpjele sukob razvile su svoje NAP-ove u mnogo širem formatu i često su ga koristile da poboljšaju svoje instrumente za uključivanje principa ravnopravnosti spolova (eng. *gender mainstreaming*) u svoje sisteme.

Rezolucija 1820 (2008):

- › Prva rezolucija koja prepoznaje seksualno nasilje kao taktiku ratovanja;
- › Ističe značaj jačanja napora za provedbu politike nulte tolerancije prema seksualnoj eksploataciji u mirovnim operacijama UN-a;
- › Poziva generalnog sekretara da uključi žene u pregovore koji se odnose na prevenciju i rješavanje sukoba.

Rezolucija 1889 (2009):

- › Fokusira se na djelotvorno učešće žena u svim fazama mirovnih procesa (osnaživanje žena u izgradnji mira);
- › Prepoznaje posebne potrebe žena i djevojčica u postkonfliktnim situacijama;
- › Ukazuje na tendenciju da se žene posmatraju isključivo kao žrtve i naglašava potrebu da se žene prepoznaju kao akteri.

Rezolucija 1960 (2010):

- › Osigurava mjere koje imaju za cilj ukidanje nekažnjivosti i krivično gonjenje odgovornih za seksualno nasilje.

Rezolucija 2106 (2013):

- › Prva rezolucija koja prepoznaje muškarce i dječake kao mete seksualnog nasilja;
- › Bavi se značajem političkog, društvenog i ekonomskog osnaživanja žena i ravnopravnosti spolova.

1 Generalna skupština Ujedinjenih nacija (2000). Žene 2000: Rodna ravnopravnost, razvoj i mir za dvadeset prvi vijek. Petogodišnji pregled implementacije Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (Peking +5): Pregled, odluke i akcije.

2 *Ibid.*

3 Vijeće Evropske unije (2019). Akcioni plan EU o ženama, miru i sigurnosti (2019-2024).

4 OSCE (2004). Akcioni plan za promociju rodne ravnopravnosti.

5 Organizacija Sjevernoatlantskog pakta (2021). Akcioni plan za implementaciju NATO/EAPC politike o ženama, miru i sigurnosti (2021-2025).

6 Međunarodna ženska liga za mir i slobodu. (nd). Monitoring i analiza NAP-a WPS.

U tim zemljama državni akcioni planovi imali su za cilj uspostavljanje održivih sistema za zaštitu žena u konfliktnim i postkonfliktnim uslovima. To je uključivalo povećanje broja žena u vojnim i policijskim snagama, kao i osigurano kažnjavanje svih pojedinaca uključenih u zločine nad ženama.

Oko 30% NAP-ova trenutno nije ažurirano jer su istekli 2022. godine ili prije, što⁷ukazuje na to da je napredak u implementaciji Rezolucije 1325 usporen. To je također primijetio i generalni sekretar UN-a: „*U vremenu neviđenih razmjera oružanih sukoba i nasilja, napredak ostvaren decenijama nestaje pred našim očima*“⁸. Početni globalni podaci koje je prikupila UN Women putem Monitoringa žena u mirovnim procesima pokazuju nedostatak općeg napretka u punom, ravnopravnom i značajnom učešću žena u mirovnim procesima, te da su *“žene činile samo 9,6% pregovaračica, 13,7% posrednica i 26,6% potpisnica mirovnih sporazuma i sporazuma o prekidu vatre”*.

⁷ *Ibid.*

⁸ Ujedinjene nacije (2024). Izvještaj generalnog sekretara UN-a o ženama, miru i sigurnosti

2. IMPLEMENTACIJA AGENDE “ŽENE, MIR I SIGURNOST” U BOSNI I HERCEGOVINI

BiH je među prvim zemljama usvojila specifičnu politiku za implementaciju Rezolucije 1325, iako su aktivnosti vezane za implementaciju Rezolucije uključene u Gender akcioni plan (GAP) od 2006. godine. Prvi Akcioni plan za implementaciju Rezolucije 1325 u BiH (AP UNSCR 1325 u BiH) za 2010-2013. godinu⁹ bio je prvi akcioni plan za implementaciju Rezolucije 1325 u Jugoistočnoj Evropi i poslužio je kao model drugim zemljama u regionu u izradi njihovih akcionih planova. Drugi i treći Akcioni plan usvojeni su 2014.¹⁰ i 2018. godine. Četvrti Akcioni plan 2022-2027. je izrađen, ali još nije usvojen u Vijeću ministara.

ARSBiH kao pokretačka snaga WPS agende

Agencija za ravnopravnost spolova BiH (ARSBiH) bila je ključni akter u implementaciji AP 1325. ARSBiH je podržala rad Koordinacionog odbora 1325, ključnog mehanizma koji mobilizira institucije i podržava uključivanje principa ravnopravnosti spolova u sektore odbrane, sigurnosti i upravljanja. Uspjeh Odbora leži u međuagencijskoj saradnji i održivom institucionalnom znanju, osiguravajući efikasno planiranje, praćenje i implementaciju AP-a. Rukovodstvo ARSBiH učinilo ga je regionalnim i međunarodnim modelom za unapređenje agende “Žene, mir i sigurnost”.

Iako je učešće žena bilo prioritet u svim verzijama AP-a planovi su podržavali njihov angažman u izgradnji mira, uzimajući u obzir postkonfliktni i tranzicijski kontekst Bosne i Hercegovine. Za razliku od sličnih planova u regionu, Akcioni plan BiH se specifično bavio naslijeđem sukoba i jedinstven je kao jedina politika koja se redovno usvaja na nacionalnom nivou s ‘mirom i sigurnošću’ u naslovu, čime se kontinuirano naglašava fokus na rješavanje ratnih naslijeđa i prava preživjelih.

Kao politički dokumenti, akcioni planovi su se razvijali i poboljšavali sa svakom novom generacijom, a njihova struktura, formulacije ishoda, zaključaka i aktivnosti postali su mnogo efikasniji. Cjelokupnu koordinaciju i praćenje Akcionog plana vršio je Koordinacioni odbor za implementaciju AP 1325, koji je značajno podržala ARSBiH, uključujući i osiguranje sredstava od međunarodnih donatora.

U kontekstu zemlje, AP 1325 našao se među rijetkim politikama o kojima se redovno izvještava i koje podliježu eksternoj evaluaciji. Podaci predstavljeni u ovim izvještajima stvaraju dragocjen uvid u uticaj institucionalnih napora u pogledu WPS-a.

AP UNSCR 1325 2010–2013.	AP UNSCR 1325 2014–2017.	AP UNSCR 1325 2018–2022.
Trajanje 3 godine	Trajanje 3 godine	Trajanje 5 godina
8 ciljeva	3 cilja	3 cilja
Fokus na učešće	Efikasnije strukture za rezoluciju, fokus na učešće	Efikasnije strukture za rezoluciju, fokus na učešće
49 aktivnosti	16 grupa aktivnosti	16 grupa aktivnosti
Nedostatak sredstava za izvršenje	Usvojen plan monitoringa i evaluacije	Nema aktivnosti u RS-u
Uključen/a je i predstavnik/ca OCD	Koordinacioni odbor sa 19 institucija	Uveden fokus na nova sigurnosna pitanja
	Uveden je koncept sigurnosti ljudi	
	Savjetodavna grupa OCD-a	

9 Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 92/10.

10 Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 89/14.

Niz važnih prekretnica može se pripisati direktnoj implementaciji AP-a. Ovo uključuje niz aktivnosti usmjerenih na povećanje učešća žena u policiji, oružanim snagama i mirovnim misijama, na kreiranje mjera usmjerenih na zapošljavanje, unapređenje i zadržavanje žena kao pripadnica njihovih službi i slično.

Međutim, postoji niz oblasti AP-a u kojima se napredak ne može lako pripisati implementaciji i/ili koje su implementirane izvan okvira ove politike. To je slučaj sa aktivnostima koje se odnose na učešće žena na javnim funkcijama te na krivično gonjenje počinitelja seksualnog nasilja u sukobu i podršku ženama koje su preživjele ovu vrstu nasilja. U periodu implementacije tri akciona plana primjetan je napredak u ovoj oblasti; međutim, ovaj napredak ne može se pripisati AP-a. Uvođenje koncepta sigurnosti ljudi u NAP 1325 UNSCR 2018. godine omogućilo je primjenu odredbi Rezolucije 1325 na savremene sigurnosne probleme u BiH i lokalizaciju AP 1325 UNSCR u nekoliko lokalnih zajednica širom Bosne i Hercegovine.¹¹

Uključivanje civilnog društva u Akcioni plan 1325: Napredak i izazovi

Implementacija AP 1325 podstakla je saradnju između vladinih institucija i organizacija civilnog društva (OCD). Dok je prvi akcioni plan uključivao učešće jednog člana OCD-a, drugi akcioni plan je značajno proširio ovaj okvir. U 2014. godini potpisan je Memorandum o razumijevanju između Koordinacionog odbora za praćenje provedbe Akcionog plana i 13 nevladinih organizacija. Međutim, ostaju izazovi jer precizna uloga OCD-a u vezi s Memorandumom nije jasno definirana i postoji potreba za dubljom integracijom OCD-a u strukture odlučivanja kako bi se unaprijedila efikasnost Akcionog plana 1325.

2.1 Prevencija¹²

Preporuke

- **Osigurati da aktivnosti vezane za implementaciju Rezolucije 1325,** uključujući pitanja koja se odnose na mehanizme reparacije, pomirenja i memorijalizacije, budu usklađene s Rezolucijom (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).
- **Osigurati učešće žena u svim reformama,** a posebno u reformama koje se odnose na Ustav i EU, kao i integraciju u NATO (Ministarstvo odbrane BiH, Ministarstvo vanjskih poslova BiH).
- **Uspostaviti i operacionalizirati mehanizme odgovornosti i disciplinske mehanizme** u sektoru sigurnosti kako bi se osigurala nulta tolerancija na bilo koji oblik zlostavljanja, maltretiranja, uznemiravanja ili diskriminacije, uključujući seksualno iskorištavanje i zlostavljanje.
- **Proširiti i uskladiti lokalne gender akcione planove sa agendom WPS** i uključiti pitanje ljudske sigurnosti (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).
- **Unaprijediti saradnju između vlada na svim rodne ravnopravnosti** (Koordinacioni odbor AP 1325).

Prevencija u kontekstu WPS agende naglašava potrebu za prevencijom sukoba i nasilja nad ženama, te promovisanjem rodne ravnopravnosti i učešća žena u procesima mira i sigurnosti. Oružane snage (OSBiH) i sigurnosne institucije BiH su kroz svoje programe obuke i edukacije bile posebno aktivne u provedbi stuba prevencije UNSCR 1325. Ovo je posebno vidljivo u obuci mirovnih snaga prije raspoređivanja koju nudi Centar za obuku za operacije podrške miru, koji obučava vojno i policijsko osoblje.

¹¹ Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine (2020). Lokalizacija UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini. Preuzeto sa: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2020/06/Localization-1325_BiH.pdf

¹² „PREVENCIJA SUKOBA: Uključivanje rodne perspektive i učešće žena u sprečavanju nastanka, širenja i ponovnog izbijanja nasilnih sukoba, kao i rješavanje osnovnih uzroka, uključujući potrebu za razoružanjem. Pozabavite se kontinuitetom nasilja i usvojite holističku perspektivu mira zasnovanu na ravnopravnosti, ljudskim pravima i ljudskoj sigurnosti za sve, uključujući najveću ljudsku sigurnost za sve, uključujući i najmarginalizovanije, koja se primjenjuje i na domaćem i međunarodnom planu.”

Proces tranzicijske pravde, koji je započeo odmah nakon okončanja sukoba u Bosni i Hercegovini bio je usmjeren se na promociju odgovornosti, pomirenja i ozdravljenja unutar društva, te je je imao dubok uticaj. Sudski procesi koje su vodili Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i sudovi u Bosni i Hercegovini rezultirali su brojnim procesuiranim predmetima. Odluka o osnivanju Komisije za istinu i pomirenje u BiH ili o usvajanju Strategije tranzicijske pravde nije donesena, a većinu ovih napora pokrenule su OCD, koje i danas nastavljaju raditi s omladinskim i ženskim grupama na obilježavanju sjećanja, komemoraciji, reparaciji žrtava i restorativnoj pravdi¹³.

Mirovne misije BiH doprinose globalnim naporima na prevenciji WPS

Centar za obuku za operacije podrške mir u BiH je od NATO-a i UN-a akreditiran centar za obuku osoblja za operacije podrške miru. Centar nudi obuku o važnosti rodne perspektive u operacijama podrške miru, kao ključnu platformu za bolje razumijevanje i primjenu principa ravnopravnosti spolova u mirovnim i sigurnosnim operacijama. Fokusira se na kvalitetu i ulogu koju uključivanje principa ravnopravnosti spolova igra u postizanju održivog mira i operativne efikasnosti, kao i na razumijevanje uloge žena kao ključnih društvenih aktera u prevenciji seksualnog nasilja povezanog sa sukobima. Obuka priprema polaznike/ce za implementaciju principa ravnopravnosti spolova u različitim funkcionalnim oblastima, osiguravajući djelovanje snaga za podršku miru kroz inkluzivnost i povećanje svijesti u društvima koja žele zaštititi, čime se podstiče sveobuhvatniji pristup izgradnji mira.

2.2 Učešće¹⁴

Preporuke

- **Provesti analizu usklađenosti pristupa mjerama za ravnopravno učešće žena i muškaraca u svjetlu nove opće preporuke Komiteta za borbu protiv diskriminacije žena (CEDAW) br. 40 (2024.)** o ravnopravnoj i inkluzivnoj zastupljenosti žena u sistemima odlučivanja (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Centralna izborna komisija BiH).
- **Usvojiti i redovno pratiti ciljeve za povećanje broja žena na vodećim pozicijama** – s ravnopravnošću kao krajnjim ciljem – u politici, mirovnim misijama, sektoru sigurnosti, izgradnji mira te u tijelima za planiranje i koordinaciju humanitarnih i izbjegličkih aktivnosti (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Agencija za statistiku BiH).
- **Uvesti privremene posebne mjere (npr. kvote, poticaji)** koje će dovesti do postepenog povećanja zastupljenosti žena na izvršnim pozicijama na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).
- **Zagovarati sa svim akterima mirovnih procesa** kako bi se osigurala potpuna, jednaka i značajna participacija žena u ključnim procesima odlučivanja, uključujući integracije u EU i NATO te ustavne reforme (Agencija za ravnopravnost spolova BiH).
- **Podržati programe razvoja liderstva za muškarce** na javnim funkcijama kako bi se poboljšao njihov kapacitet i interes za zagovaranje ženskih prava i širih ciljeva ravnopravnosti spolova (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).
- **Podržati političke stranke** da svoje politike usmjere na borbu protiv svih oblika rodno zasnovane diskriminacije (npr. kroz interne kodekse) i stranačke programe koji uključuju principe ravnopravnosti spolova (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Centralna izborna komisija BiH).
- **Razmotriti izmjene postojećih pravila o finansiranju političkih stranaka iz javnih sredstava kako bi se proširilo finansiranje onih** koje promoviraju ravnopravnost spolova kroz statutarna tijela za žene i/ili imaju gender akcioni plan (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Centralna izborna komisija BiH).

¹³ Ministarstvo pravde BiH. (nd). *Vodič kroz tranzicijsku pravdu*.

¹⁴ UČEŠĆE: Puno i ravnopravno učešće i zastupljenost žena na svim nivoima odlučivanja, uključujući mirovne procese, izborne procese (kandidatkinje i birači), pozicije u UN-u i širu

Odsustvo žena u donošenju odluka ima uticaja i na ravnopravnost spolova i sigurnost. Isključivanje žena s ovih pozicija zanemaruje njihove perspektive i potrebe, što dovodi do politika koje mogu zanemariti prava žena i pogoršati neravnopravnost u društvu.

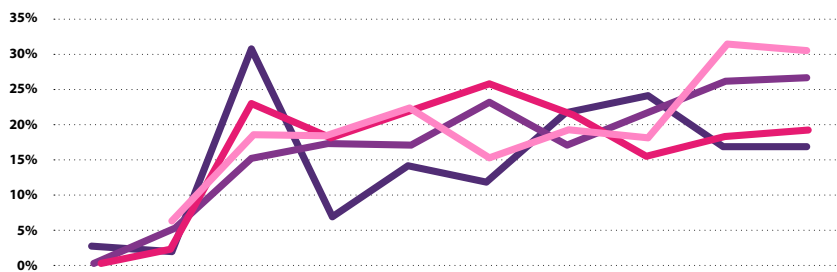
BiH ima zakone koji promoviraju ravnopravnost spolova na mjestima odlučivanja s pragom od 40% u rukovodstvu, ali je zastupljenost žena na zakonodavnim i izvršnim pozicijama i dalje niska.

Unapređenje kvota za manje zastupljeni spol u izbornom zakonodavstvu u BiH

Izborni zakon BiH, usvojen 1998. godine, uveo je obavezu kvotu za kandidatske liste, zahtijevajući 40% zastupljenosti podzastupljenog spola, uz pravila rangiranja. Ovo osigurava da su žene ravnomjerno raspoređene na kandidatskim listama, što značajno utiče na njihovo učešće u politici. Centralna izborna komisija provodi usklađenost tako što odbija neusaglašene liste. Međutim, uticaj kvote je tokom vremena fluktuirao pod uticajem drugih faktora.

Privremena posebna mjera sastavni je dio **Izbornog zakona BiH**¹⁵. Ona obavezuje sve političke stranke da na izborne liste uključe najmanje 40% osoba manje zastupljenog spola. **Zakon o finansiranju političkih stranaka** nalaže da se 10% sredstava političkih stranaka dodjeljuje strankama koje imaju žene izabrane u PSBiH. Slična mjera postoji u zakonima pojedinih kantona, ali ne i u zakonima entiteta. **Nova generalna preporuka CEDAW br. 40 (2024) o ravnopravnoj i inkluzivnoj zastupljenosti žena u sistemima odlučivanja poziva na paritet i promjenu paradigme koja će zahtijevati dalje reforme u BiH.**

Žene su činile 27% svih izabranih osoba na Opštim izborima 2022. godine,¹⁶ uz povećanje sa 19,6% na 22,8% žena izabranih na Lokalnim izborima 2024. godine. Udio žena gradonačelnica konstantno je nizak, uključujući i vijeća lokalnih vlasti.

	1990	1996	1998	2000	2002	2006	2010	2014	2018	2022
Dom naroda - Parlamentarna skupština BiH	2,90%	2,30%	30,20%	7,20%	14,30%	11,90%	21,40%	23,80%	16,60%	16,70%
Predstavnički dom - Parlament Federacije BiH	0,00%	5,00%	14,95%	14,95%	16,90%	23,00%	17,35%	21,40%	26,00%	26,50%
Narodna skupština Republike Srpske	0,00%	2,40%	22,90%	22,90%	21,40%	25,50%	21,68%	15,60%	18,00%	19,30%
Skupština kantona		6,40%	18,46%	18,46%	22%	15%	19%	18%	31%	30%

društveno-političku sferu

15 Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine (2001). Izborni zakon Bosne i Hercegovine. *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine* broj 23/01, kao i naknadne izmjene i dopune.

16 Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2023). *Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini*.

Ne postoje privremene posebne mjere za žene u izvršnoj vlasti, a učešće žena ne prelazi jednu trećinu pozicija ni u jednoj od sadašnjih vlada.

Žene u politici suočavaju se s nasiljem na osnovu spola, uključujući optužbe da oponašaju muškarce, komentare na izgled i klevete koje sadrže seksualne insinuuacije¹⁷, stvarajući neprijateljsku političku kulturu koja obeshrabruje trajno učešće žena i doprinosi visokoj stopi odustajanja nakon pojedinačnih izbora ili mandata. U svom izvještaju nakon Općih izbora 2022. godine Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je ukazao na nejednak pristup kandidatkinjama u pogledu vremena za govor u stranačkim događajima i medijima, što je nalaz potvrđen nizom drugih studija. Izmjenama Izbornog zakona iz 2024. godine, između ostalog, političke stranke su pozvale da osiguraju ravnopravnu promociju kandidatkinja i kandidata u medijskim nastupima, na javnim skupovima i drugim oblicima izborne kampanje, uključujući i kazne za govor mržnje.

Za većinu parlamentarnih političkih partija **unutrašnje stranačke strukture za žene** su uobičajene, ali one često ne dobijaju namjenska sredstva niti imaju jasan mandat. Nekoliko političkih partija je dobilo podršku da provedu rodnu reviziju i razviju gender akcione planove na osnovu metodologije ODIHR¹⁸, ali podataka o uticaju ovih napora nema. I pored povećanog učešća žena na mjestima odlučivanja, pregovori o potrebnim izmjenama Ustava uglavnom se vode između lidera političkih partija, uglavnom bez učešća šire javnosti i žena. Općenito, osobe s invaliditetom i pripadnici nacionalnih manjina isključeni su iz ovih procesa.

Učešće **žena u pravosuđu** veće je nego u drugim sektorima, kako vertikalno tako i horizontalno, što se može pripisati privremenim posebnim mjerama koje se primjenjuju pri zapošljavanju sudija/sutkinja i tužilaca/tužiteljki. Žene čine 60,92% sudskih i tužilačkih poslova i zauzimaju 49,61% rukovodećih pozicija, kao i 60% članova Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (VSTV). Udio žena u policiji, oružanim snagama i mirovnim misijama se povećava, ali još nije dovoljan da stvori osnovu za napredovanje žena do rukovodećih funkcija, budući da ove institucije primaju mali broj prijava žena za višerangirane pozicije.¹⁹

U policijskim agencijama žene su 2021. godine²⁰ činile 7,95% policijskog osoblja na svim nivoima vlasti u BiH, što je blagi pad (1%) u odnosu na prethodne godine. Direktori i zamjenici direktora svih sedam upravnih jedinica Ministarstva sigurnosti (MSBiH) su muškarci.²¹ Svih 16 policijskih direktora/komesara na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou su muškarci. Učešće **policijskih službenica u mirovnim misijama je visoko (30-35%)**, što se može pripisati pravilu koje je smanjilo godine staža za žene sa sedam na pet godina.

U sektoru odbrane posljednji dostupni podaci pokazuju da žene čine 44,7% ukupnog osoblja u Ministarstvu odbrane i 8,53% vojnog i civilnog osoblja Oružanih snaga (OSBiH). Ministarstvo odbrane provodi aktivnosti na promociji sektora odbrane i za muškarce i za žene. To uključuje pravilo da se najmanje jedan kandidat svakog spola uključi u uži izbor za upražnjeno mjesto, a ako dva kandidata osvoje isti broj bodova prema kriterijima odabira, prednost se daje kandidatu manje zastupljenog spola. To je rezultiralo povećanjem prijave kvalifikovanih žena za 20% samo u 2019. godini. Porast prijema žena i dalje nije rezultiralo napredovanjem žena u više vojne činove, koje ima samo 3,1% žena.

Udruženja pripadnica policijskih snaga koje osnažuju žene u sektoru sigurnosti

Udruženje "Mreža policijskih službenica" i Mreža žena Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske (RS WPON) ključne su u unapređenju ravnopravnosti spolova u policijskim snagama BiH. Ova udruženja fokusiraju se na osnaživanje policijskih službenica kroz izgradnju kapaciteta, borbu protiv uznemiravanja na radnom mjestu i zagovaranje politika za sprečavanje diskriminacije. Aktivno podržavaju implementaciju Rezolucije UN-a 1325, radeći na povećanju zastupljenosti žena u policiji, posebno u rukovodećim ulogama, i na podizanju svijesti o diskriminaciji na osnovu spola. Djelujući kao nevladine organizacije, ujedinjuju policijske službenice kako bi unaprijedile svoje profesionalne i liderske vještine. Uprkos napretku, uključujući imenovanje odgovornih osoba za ravnopravnost spolova, mnoge mjere ostaju neprovedene, naglašavajući potrebu za snažnijim angažmanom i konkretnim akcijama kako bi se u potpunosti ostvarili ciljevi obje mreže.

17 Sokol, A. i Sarajlić, D. (ur.). (2023). *Štetni narativi tokom izbora: Klevetničke kampanje, rodni stereotipi i narativi mržnje – Opći izbori u Bosni i Hercegovini 2022*; i Miftari, E. (2019). *Nasilje nad ženama u politici u Bosni i Hercegovini*. Vestminsterska fondacija za demokratiju.

18 OSCE (2024). Transformacija političkih stranaka iznutra: Rodne revizije i akcioni planovi – Alat 2. Preuzeto sa: <https://www.osce.org/odihhr/574334>

19 Đipa, A., Škaljo, D. (2021). Evaluacija Akcionog plana za implementaciju Rezolucije 1325 UNSCR u BiH (2018–2022).

20 1325 AP izvještaj (2021). Naknadni izvještaji ne postoje.

21 Ombudsman (2024). Godišnji izvještaj za 2023. godinu.

2.3 Zaštita²²

Preporuke

- **Kreirati sveobuhvatne politike kako bi se osiguralo koordinirano provođenje Istanbulske konvencije** (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).
- **Razviti i implementirati mehanizam reparacije žrtvama svih oblika nasilja na osnovu spola**, uključujući seksualno nasilje tokom oružanih sukoba (CRSV) kako bi se osigurao pristup adekvatnim, djelotvornim i brzim reparacijama, prema preporukama UN-ovog Komiteta za ukidanje torture (CAT) i Komitet za ukidanje diskriminacije žena (CEDAW) (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Agencija za ravnopravnost spolova BiH).
- **Izmijeniti entitetske zakone o civilnim žrtvama rata kako bi se proširio opseg priznatih prava preživjelih**, pojednostavili procesi podnošenja zahtjeva i riješile prepreke kao što su stigmatizacija i retraumatizacija (Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS).
- **Osigurati redovno finansiranje za sveobuhvatne usluge** – uključujući usluge seksualnog i reproduktivnog zdravlja – za osobe koje su preživjele seksualno nasilje u sukobima kroz održivo i fleksibilno finansiranje ženskih organizacija koje pružaju ove usluge (Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS).
- **Razviti specijalizirane programe obuke za pružaoce zdravstvenih usluga, pravne stručnjake/inje i socijalne radnike/ce** kako bi se poboljšali njihovi kapaciteti za podršku preživjelim na senzitiv i efikasan način (Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS).
- **Eksplisitno ugraditi mjere odgovora CRSV u Akcioni plan za Rezoluciju 1325**, osiguravajući usklađenost s međunarodnim standardima i obavezama (Agencija za ravnopravnost spolova BiH).
- **Osnovati namjensku radnu grupu u okviru Koordinacionog odbora za Rezoluciju 1325** koja uključuje relevantne vladine institucije, nevladine organizacije i predstavnike preživjelih kako bi se fokusirali na pitanja CRSV (Agencija za ravnopravnost spolova BiH).
- **Iskoristiti proces integracije BiH u EU za zagovaranje snažnijih mehanizama za rješavanje CRSV**, uključujući uslovljavanje napretka u ovoj oblasti (Direkcija za evropske integracije, Agencija za ravnopravnost spolova BiH)

Sveukupno, **64% žena u BiH** može se smatrati direktno pogođenim oružanim sukobima, nakon što su proživjele period sukoba i doživjele najmanje jedan incident vezan za sukob. Iako je tačan broj osoba koje su doživjele seksualno nasilje u sukobima nepoznat, procjenjuje se da je oko 20.000 žena i muškaraca pogođeno. OCD su uspostavile usluge podrške žrtvama seksualnog nasilja u sukobima kroz sigurne kuće. Većina napora u vezi sa zaštitom žrtava dešavala se van okvira Akcionog plana 1325. Koordinacioni odbor nije uključivao institucije direktno odgovorne za pružanje podrške preživjelim i nema dokaza da bi se ijedna od ovih aktivnosti mogla pripisati Akcionom planu.

²² ZAŠTITA: Posebna zaštitna prava i potrebe žena i djevojčica u konfliktnim i postkonfliktnim okruženjima, uključujući prijavljivanje i krivično gonjenje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja; domaća implementacija regionalnih i međunarodnih zakona i konvencija.

Posebno žrtve silovanja u vezi s oružanim sukobima suočavaju se sa stigmatizacijom, nemogućnošću pribavljanja potrebnih medicinskih nalaza i retraumatizacijom kao nekim od razloga koji onemogućavaju ostvarivanje prava iz oblasti socijalne zaštite.²³

Sudski procesi MKSJ doveli su do toga da su 32 osobe osuđene za direktno počinjenje zločina seksualnog nasilja u ratu, dok su još 4 osobe dodatno osuđene zato što nisu spriječile zločine i nisu kaznile direktne počinitelje. Podaci o broju predmeta koji se vode pred sudovima u BiH nisu poznati, a podaci OSCE-a iz 2016. godine pokazuje da su u periodu od 2004. do 2016. godine u postupcima pred bh. sudovima 123 počinitelja osuđeni za zločin ratnog seksualnog nasilja.²⁴

Elementi reparacija postoje u BiH, ali stiče se utisak da pristup nije sistematičan i da ne osigurava ista prava istim grupama žrtava. Segmenti prava na reparacije najčešće su uređeni zakonima koji se odnose na socijalnu zaštitu, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, kao i brojni podzakonski i akti kojima se uređuju različite naknade koje se izdvajaju iz javnih budžeta. Samo mali dio od oko 1.000 preživjelih žrtava seksualnog nasilja u ratu prima neki oblik reparacije. Ovi preživjeli naglašavaju hitnu potrebu za dodatnom psihološkom, zdravstvenom i pravnom podrškom. Značajan broj osoba koje su pretrpjele nematerijalnu štetu kao žrtve ratnih zločina opredijelio se za traženje odštete putem redovnih sudova podnošenjem tužbi u parničnom postupku. UN CAT²⁵ i UN CEDAW utvrdili su da je BiH napravila prekršaj jer nije pružila adekvatne, efikasne i brze oblike reparacije žrtvama seksualnog nasilja u ratu, uključujući i nepostojanje nacionalnog mehanizma reparacije.

Komite UN-a protiv torture u više navrata poziva BiH da osigura da žrtve torture i zlostavljanja, uključujući žrtve ratnog seksualnog nasilja, mogu ostvariti svoje pravo na reparacije uključujući finansijsku kompenzaciju, javno izvinjenje i uspostavu mehanizma reparacije na državnom nivou.

Sveobuhvatan mehanizam reparacije

UN CAT je 2019. godine donio značajnu odluku protiv BiH zbog toga što nije pružila adekvatne reparacije osobama koje su preživjele seksualno nasilje u ratu. U odluci je naglašena obaveza BiH da osigura efikasne pravne lijekove, uključujući kompenzaciju, medicinsku i psihološku podršku, te javno priznanje patnje preživjelih. Naglašava se dužnost države da se bori protiv stigme i da zaštiti preživjele od ponovne traumatizacije. Ova odluka naglašava hitnu potrebu da BiH uspostavi sveobuhvatan mehanizam reparacija u skladu sa međunarodnim standardima.

2.4 Pomoć i oporavak²⁶

Preporuke

- **Osigurati da se svi programi pomoći i oporavka eksplicitno bave jedinstvenim potrebama i izazovima** s kojim se žene suočavaju, posebno u postkonfliktnim okruženjima (Agencija za ravnopravnost spolova BiH).
- **Razviti posebne aktivnosti u okviru lokalnih akcionih planova (LAP) za pružanje pomoći osobama koje su preživjele nasilje u oružanom sukobu**, kao i pomoći tokom postkonfliktnog perioda, rješavajući nedostatke u trenutnim strategijama (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).
- **Povećati finansijsku i institucionalnu podršku za ženske OCD koje su imale centralnu ulogu u pružanju skloništa, pomoći i usluga reintegracije** (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).

²³ Trial International (2024). Izazovi i implementacija Zakona RS o zaštiti žrtava ratne torture.

²⁴ OSCE Mission to BiH. Postizanje pravde za žrtve seksualnog nasilja u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini: Napredak ostvaren pred sudovima u BiH od 2014. do 2016. godine (2017).

²⁵ Gđa A protiv Bosne i Hercegovine (02. 08. 2019). Komunikacija br. 854/2017 CAT/C/67/D/854/2017; SH protiv Bosne i Hercegovine (09. 07. 2020.) Komunikacija br. 116/2017 CEDAW/C/76/D/116/2017.

²⁶ Pomoći oporavak: Pristup zdravstvenim uslugama i savjetovanju o traumi, uključujući osobe koje su preživjele seksualno i rodno zasnovano nasilje.

- **Olakšati partnerstvo između organa lokalne uprave, međunarodnih organizacija i ženskih organizacija civilnog društva** kako bi se poboljšali doseg i održivost inicijativa za oporavak (jedinice lokalne samouprave).
- **Provesti kampanje podizanja svijesti javnosti koje za cilj imaju promjenu tradicionalnih društvenih stavova** prema rodnim ulogama, promicanje povjerenja, tolerancije i uključenosti u procese oporavka (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).

Stup oporavka i pomoći u okviru UNSCR 1325 fokusira se na osiguranje da potrebe i perspektive žena budu u potpunosti integrirane u humanitarne odgovore i napore za oporavak u postkonfliktnim okruženjima. Ovaj stub naglašava kritičnu ulogu koju žene imaju u obnovi svojih zajednica i bavi se specifičnim izazovima s kojim se žene suočavaju tokom i nakon oružanog sukoba.

Ženske organizacije civilnog društva i neke međunarodne organizacije ponijele su najveći teret pomoći i oporavka nakon sukoba u BiH kroz pružanje hitnih skloništa i usluga osnovne pomoći, kao i razvoj programa za reintegraciju i ekonomsko osnaživanje izbjeglica i raseljenog stanovništva.

BiH je kulturno bliža tradicionalnim društvima²⁷ koja "cijene tradicionalnu porodicu (otac, majka, djeca), religiju i patriotizam", kao i društvima "koja općenito karakterizira nizak nivo povjerenja i netolerancija prema vanjskim grupama, kao i niska podrška ravnopravnosti spolova".

U kontekstu AP 1325, Agencija za ravnopravnost spolova (ARSBiH) radila je s lokalnim vlastima i akterima civilnog društva na izradi lokalnih akcionih planova (LAP) u šest pilot općina/opština. Ovi LAP bavili su se svakodnevnim sigurnosnim problemima žena, koji uključuju zaštitu od nasilja na osnovu spola i trgovine ljudima, pristup pravnoj zaštiti, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, prirodnim i ekonomskim resursima, kao i posljedicama ekoloških i infrastrukturnih problema, poput nedavnih poplava, mina zaostalih nakon rata, ulične rasvjete i javnog prijevoza. Međutim, treba napomenuti da pitanja pomoći i oporavka nisu bila posebno istaknuta u ovim akcionim planovima. Bilo je jasnih preklapanja sa sveukupnim pristupom uključivanja ravnopravnosti spolova, bez jasnih referenci na period sukoba/postkonfliktni period. U isto vrijeme i drugi akteri, prije svega entitetski gender centri, radili su na lokalizaciji GAPBiH u više od 30% jedinica lokalne samouprave, uz napore koji su bili usmjereni na ista pitanja.

Lokalni gender akcioni planovi: Unapređenje lične sigurnosti

U Bosni i Hercegovini, Lokalni akcioni planovi za žene, mir i sigurnost (LAP) bave se sigurnosnim problemima žena, uključujući nasilje na osnovu spola, trgovinu ljudima, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i javnu sigurnost. Ovi planovi, koje je izradila Agencija za ravnopravnost spolova sa lokalnim samoupravama i civilnim društvom, oživljavaju Rezoluciju 1325 u zajednicama. Međutim, za održivu sigurnost potrebne su žene koje aktivno oblikuju odluke, posebno žene iz marginaliziranih grupa. Civilno društvo osnažuje žene da traže prava, da se bore protiv nasilja i javno angažiraju. Kao što jedna organizacija ističe: „Fokusiramo se na izgradnju mira, pomirenje i prevenciju nasilja, osnažujući žene u ekonomskom i društvenom smislu“. LAP-ovi dokazuju da lokalna inkluzivna rješenja mogu transformirati sigurnost i pokrenuti trajne društvene promjene.

²⁷ Halman, L., Reeskens, T., Sieben, I., i van Zundert, M. (2022). *Atlas evropskih vrijednosti: Promjena i kontinuitet u turbulentnim vremenima*. Open Press Tilburg University. Vidjeti na: <https://doi.org/10.26116/6P8V-TT12>, str.37.

3. POGLED U BUDUĆNOST: IZAZOVI SIGURNOSTI U BiH AGENDA "ŽENE, MIR I SIGURNOST", SEKTOR SIGURNOSTI I KONCEPT SIGURNOSTI LJUDI

Sigurnost je historijski bila usko definirana u smislu vanjske i unutrašnje sigurnosti države. Međutim, savremeno shvatanje sigurnosti je šire i naglašava sigurnosne potrebe pojedinca/ke kao centralni fokus.²⁸ **Ovaj pomak sadržan je u konceptu „ljudske sigurnosti“, koji je formalno usvojila Generalna skupština UN-a u Rezoluciji 66/290 2012. godine.**²⁹

Rodno osjetljiva primjena koncepta ljudske sigurnosti, posebno u naporima izgradnje mira i postkonfliktnog oporavka, može unaprijediti živote žena i djevojčica omogućavanjem pristupa resursima i prilikama, podrškom njihovom djelovanju i osnaživanju te zaštitom njihovih ljudskih prava. Nerazumijevanje razlika između sigurnosnih potreba muškaraca i žena rezultiralo je isključenjem žena iz donošenja odluka i zanemarivanjem njihovih potreba i prioriteta u naporima za izgradnju i rekonstrukciju mira.

Pristup ljudska sigurnost nudi širi cilj, naglašavajući važnost sigurnosti, dostojanstva i osnaživanja pojedinaca/ki. Zalaže se za višeslojnu analizu koja bilježi složenu interakciju faktora koji doprinose ranjivosti žena u Bosni i Hercegovini. Fokusirajući se na ljudsku sigurnost, ovo istraživanje usklađeno je s paradigmom koja daje prednost dobrobiti individua i zajednica, zalažući se za strategije koje su inkluzivne, usmjerene na ljude i preventivne po prirodi.

Rezolucija Generalne skupštine 66/290 je to definirala ovako: „Ljudska sigurnost je pristup koji pomaže državama članicama u identifikaciji i rješavanju široko rasprostranjenih i sveobuhvatnih izazova za opstanak, život i dostojanstvo njihovog stanovništva.“ Poziva na „sveobuhvatne, kontekstualne i na prevenciju usmjerene odgovore onih koji jačaju zaštitu i osnaživanje svih ljudi“.

AP 1325 definira koncept ljudske sigurnosti kao: „zaštitu ljudi od svakodnevnih sigurnosnih prijetnji i izazova, što također doprinosi većoj sigurnosti zemlje (ovo uključuje više aktera i širu zajednicu)“.

Ne postoji razumijevanje koncepta ljudske sigurnosti u Bosni i Hercegovini. Dok pojam „ljudska sigurnost“ jeste bitan akterima u svim sektorima, njegovo značenje u velikoj mjeri ovisi o perspektivi sudionica/ca ili institucije. Organizacije poput NATO-a naglašavaju specifične operativne prioritete kao što su zaštita civila i borba protiv trgovine ljudima, dok UNDP usvaja širi okvir, zasnovan na pravima i fokusiran na slobodu od straha, oskudice i siromaštva.

Nedostatak jedinstvenog razumijevanja sugerira da ovaj koncept više služi kao fleksibilan okvir nego kao univerzalno dogovorena doktrina. Zajednička posvećenost zaštiti individua od različitih prijetnji postoji, ali se tumačenja i prioriteta značajno razlikuju. **Ovakav pristup rezultirao je činjenicom da ne postoje zvanični podaci o rodnoj dimenziji pitanja ljudske sigurnosti u zemlji.** Podaci prikupljeni u oblasti sigurnosti uglavnom se odnose na nasilje nad ženama u intimnim partnerskim odnosima, s jakim fokusom na nasilje u porodici.

Na osnovu desk istraživanja, sačinjena je Studija početnog istraživanja koja predstavlja inventar indikatora fokusiranih na ljudsku sigurnost, a obuhvata pet dimenzija: ličnu nesigurnost, obrazovnu nesigurnost, ekonomsku nesigurnost, zdravstvenu nesigurnost i ekološku nesigurnost.³⁰ Registar je korišten za prikupljanje različitih skupova podataka s ciljem da se ne samo identificiraju nego i procijene neposredne i strukturne prijetnje ljudskoj sigurnosti žena.

28 UN Women/DCAF/ODIHR 2016: Gender and Security Toolkit 1

29 Generalna skupština UN 2012: Rezolucija 66/290

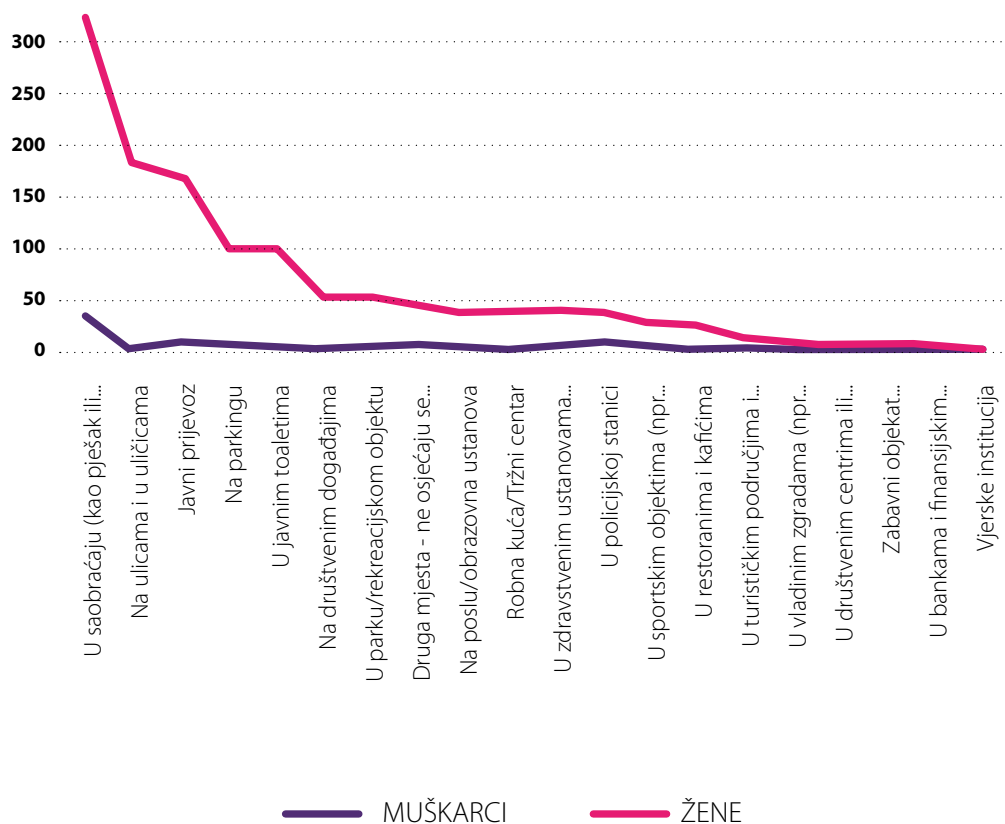
30 Na osnovu definicije koju je dao Program Ujedinjenih nacija za razvoj . (1994). Nove dimenzije ljudske sigurnosti. Izvještaj o ljudskom razvoju.

3.1 Lična sigurnost

Preporuke

- **Zagovarati unapređenje mehanizma za borbu protiv nasilja nad ženama**, uključujući uhođenje, uznemiravanje i distribuciju fotografija bez pristanka (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).
- **Promovirati inicijative policije u zajednici kako bi se poboljšali odnosi između organa za provedbu zakona i zajednica**, naglašavajući brigu o specifičnim sigurnosnim problemima žena (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).
- **Provoditi redovne ankete kako bi se prikupili detaljni podaci o pitanjima lične sigurnosti**, iskustvima i percepciji, uključujući razlike između urbane i ruralne sredine, kao i sigurnost javnog prevoza žena i muškaraca (Agencija za ravnopravnost spolova BiH ministarstva u oblasti transporta).
- **Zahtijevati od pružatelja usluga javnog prijevoza da implementiraju mjere sigurnosti za žene i muškarce**, uključujući obuku za osoblje, postavljanje tipki za paniku i vidljivo osoblje koje brine o sigurnosti (ministarstva u oblasti transporta).
- **Pokrenuti kampanje o temi nasilja na osnovu spola, uznemiravanja i agresivnog ponašanja u javnim prostorima**, naglašavajući društvene norme koje promoviraju ravnopravnost i poštovanje (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).
- **Zagovarati uspostavljanje obrazovnih programa za škole, univerzitete i poslodavce** o temi diskriminacije na osnovu spola (i drugih osnova) (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender Centar RS).
- **Osigurati da postupci urbanog planiranja uključuju principe ravnopravnosti spolova**, uz učešće žena i marginaliziranih grupa kako bi se identificirali sigurnosni problemi i prioriteti (ministarstva nadležna za prostorno planiranje)

Lična sigurnost se odnosi na stanje sigurnosti od opasnosti ili štete. Odnosi se na ličnu zaštitu i zaštitu imovine od prijetnji kao što su krađa, nasilje, uključujući i on-line napade.

Studije otkrivaju jasnu vezu između pitanja lične sigurnosti žena i korištenja javnog prostora. Žene u BiH se najnesigurnije osjećaju u Sarajevu, a najsigurnije u Banja Luci. Istraživanje o javnom prevozu u Sarajevu pokazalo je da je 75,6% žena odgovorilo da se ne osjećaju sigurno u javnom prevozu.

Žene iskazuju značajno povećanu zabrinutost za javnu i privatnu sigurnost, posebno nesigurnost u saobraćaju, javnom prevozu i u osamljenim područjima kao što su parking i javni toaleti. Ovaj pojačani osjećaj nesigurnosti često se odnosi na strahove od nasilja na osnovu spola, uključujući seksualno uznemiravanje, napad i silovanje.

Žene u istraživanju su navodile svoje iskustvo s neželjenim ponašanjem u javnosti. Nekoliko ispitanica je navelo da su maltretirane ili diskriminirane na radnim mjestima na osnovu spola, nacionalnog porijekla, političkih uvjerenja ili invaliditeta. To uključuje fizičku agresiju, verbalno uznemiravanje i profesionalno podrievanje. Ispitanice pominju iskustva uznemiravanja ili nasilja na javnim mjestima, uključujući ulice i javni prevoz, često na osnovu spola, etničke pripadnosti ili zato što su bili sami. Agresivna vožnja vozača muškaraca pojavljuje se kao rodno uslovljen oblik nasilja, odražavajući društvene konstrukte muškosti. Ovo ponašanje predstavlja direktnu prijetnju javnoj sigurnosti i održava kulturu dominacije i agresije.

Ključne riječi koje se koriste za objašnjenje osjećaja nesigurnosti

- "nesigurno" (nesiguran)
- "agresivni" (agresivan)
- "neodgovorni"
- "opasni"
- "nepažljivi"
- "nezadovoljni" (nezadovoljan)
- "neprijemni" (neprijemni)
- "nezakoniti" (ilegalno)

Prethodna iskustva s nasiljem, uznemiravanjem ili neadekvatnim institucionalnim odgovorom doprinose stalnom strahu i nepovjerenju u organe za provedbu zakona i pravosudni sistem. Otvoreni odgovori žena ističu njihov strah od nasilja na osnovu spola, nedostatak institucionalne podrške i društvene norme koje daju prednost muškoj dominaciji u javnim prostorima.

Mnoge žene prijavljuju osjećaj izolacije zbog odgovornosti za brigu i finansijskih ograničenja, ograničavajući njihovu sposobnost uključivanja u društvene aktivnosti i doprinoseći njihovom povlačenju iz javnog života. Podaci ističu ulogu različitih identiteta – kao što su rod, obrazovanja i društveno porijeklo – u oblikovanju iskustava i percepcije nasilja. Žene koje se suočavaju s diskriminacijom na osnovu invaliditeta, političkih uvjerenja ili etničke pripadnosti često doživljavaju složene oblike ranjivosti.

Ne postoje posebne politike za borbu protiv seksualnog uznemiravanja, što je istakao Komitet grupe eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO).³¹ Postoji određeni napredak u kriminalizaciji seksualnog uznemiravanja u RS i BDBiH, ali ne i u FBiH. Istraživanje OSCE-a³² potvrdilo je nasilje u porodici kao najrasprostranjeniji oblik nasilja, s velikom većinom žena koja nasilje u porodici prepoznaje kao problem zajednice. Pokret *#nisamtrazila* rezultirao je brojnim svjedočanstvima o uznemiravanju. Nasilje zasnovano na spolu proširuje se na javne prostore i on-line okruženje, uz značajne izvještaje o seksualnom uznemiravanju, uhođenju i agresivnom ponašanju, koje često vrše muškarci. Uz to, 28% žena se susrelo sa seksualnom uznemiravanjem u odrasloj dobi, a svaka žena u privremenom smještaju doživjela je seksualno nasilje u jednoj godini.

Od porodičnog do raznih drugih oblika nasilja na osnovu spola

BiH je značajno unaprijedila svoj zakonodavni i politički okvir za borbu protiv nasilja na osnovu spola. Prvobitno fokusirane na nasilje u porodici, reforme sada treba da se pozabave različitim oblicima kao što su uhođenje, seksualno uznemiravanje, prisilni brak i onlajn zlostavljanje. Istanbulska konvencija, koja unapređuje prevenciju, zaštitu žrtava i odgovornost počinitelja, treba da bude u središtu ovih napora.

Rješavanje problema s malokalibarskim i lakim oružjem (SALW) na državnom nivou

Koordinacioni odbor BiH za SALW, Granična policija, Državna agencija za istrage i zaštitu i Tužilaštvo, pored policijskih akademija, ženskih policijskih udruženja i nevladinih organizacija. Vođeni Strategijom 2021-2024, ovi napori se bave usklađivanjem zakonodavstva, izgradnjom operativnih kapaciteta i podizanjem svijesti javnosti kako bi se smanjili rizici od nekontroliranog povećanja broja malokalibarskog i lakog oružja i društvo učinilo sigurnijim i bezbjednijim.

31 GREVIO (2022). Osnovni izvještaj o evaluaciji zakonodavnih i drugih mjera koje primjenjuju odredbe Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija): BOSNA I HERCEGOVINA (GREVIO/Inf(2022)19). Vijeće Evrope

32 OSCE (2019). OSCE-ovo istraživanje o nasilju nad ženama: Bosna i Hercegovina

3.2 Obrazovanje i ljudska sigurnost

Preporuke

- **Donositi mjere koje ciljaju na smanjenje jaza u ponudi i potražnji u predškolskom obrazovanju** povećanjem broja javnih vrtića (i javno-privatnog partnerstva) i poboljšanjem njihovih objekata (institucije nadležne za predškolsko obrazovanje).
- **Uvesti subvencije za porodice s niskim primanjima kako bi se poboljšao pristup predškolskom obrazovanju**, osiguravajući jednake mogućnosti za svu djecu (institucije nadležne za predškolsko obrazovanje).
- **Osigurati obaveznu obuku za nastavnike i osoblje škole o identifikaciji, prevenciji i rješavanju nasilja na osnovu spola i diskriminacije na osnovu spola** (institucije nadležne za obrazovanje).
- **Osigurati da školski nastavni planovi i programi budu oslobođeni rodnih stereotipa** i da njihovi sadržaji promoviraju ravnopravnost spolova, ženska prava i obrazovanje zasnovano na dostojanstvu (nadležni pedagoški zavodi).
- **Stvoriti sigurne prostore unutar škola, gdje učenici mogu razgovarati o pitanjima nasilja, diskriminacije i ličnih izazova** sa savjetnicima koji su prošli obuku (institucije nadležne za obrazovanje).

Obrazovanje igra ključnu ulogu u osnaživanju žena i usmjeravanju njihovih života ka dostojanstvu, ravnopravnosti i nezavisnosti. Pristup žena obrazovanju nadilazi puko sticanje akademskog znanja; ono obuhvata i razvoj samopoštovanja, sposobnost donošenja informisanih izbora i osnaživanje da se u potpunosti učestvuje u svim aspektima života – društveno, ekonomski i politički. Stoga je obrazovanje fundamentalno za ljudska prava i ključni put za postizanje ravnopravnosti spolova i poboljšanje života žena i djevojčica.³³

Iskustvo s nesigurnošću u obrazovanju

“Verbalno nasilje, na primjer, na osnovu vjere, kao i na osnovu fizičkog izgleda. Osim verbalnog nasilja, fotografiranje u školi, na časovima fizičkog, širenje tih slika po gradu i ismijavanje.”
“Tokom nastave dobijao sam komentare od drugih učenika u vezi s mojom nacionalnošću: “...sve vas Srbe poklati...” i slično.”

Nedostatak dostatnih servisa za predškolsko obrazovanje povećava ranjivost žena na tržištu rada. Predškolsko obrazovanje nije dostupno i kvalitetno, a javni vrtići preopterećeni su potražnjom i otežani lošim uslovima. Uprkos općem napretku, stopa upisa u Bosni i Hercegovini bila je 25%, u poređenju s prosjekom Zapadnog Balkana od 53% i prosjekom EU od.³⁴

Prema procjenama iz 2019. godine,³⁵ gotovo 80% romske djece živi u siromaštvu, a udio romske djece upisane u predškolsko obrazovanje je zanemarljiv. Iako stope upisa romske djece u obavezno obrazovanje rastu, stopa njihovog napuštanja škole i dalje ostaje izuzetno visoka (18% romskih djevojčica na 27% dječaka).³⁶

Nema značajnih razlika između učešća učenika i učenika u osnovnom i srednjem obrazovanju. Međutim, razlike su vidljive u stručnim školama, u kojima je oko 75% učenika muškog spola. Rodni stereotipi u izboru obrazovanja zadržavaju postojeću profesionalnu segregaciju. Žene u većini završavaju diplomatske i postdiplomske/master studije (više od 63% u prosjeku, ali pretežno u oblastima zdravstva i socijalne zaštite, obrazovanja i društvenih nauka), i gotovo polovinu osoba koje su završile doktorske studije.

33 Hicks, D. (nd.). Dostojanstvo: Osnovna uloga u rješavanju i dostojanstvenom vođenju sukoba: Kako stvoriti kulturu koja izvlači najbolje iz ljudi. (pristupljeno 04.04.2024) (bit.ly/3J6UZS9)

34 OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education: Bosnia and Herzegovina, OECD 2022, <https://doi.org/10.1787/a669e5f3-en>

35 UNICEF (2023). Prioritizing Children: The Case for Investment in Early Childhood Development—Republika Srpska. United Nations International Children's Emergency Fund. Dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/media/9546/file/Investment%20Case%20for%20Children%20in%20Republika%20Srpska%20.pdf>

36 ECRI (2024). ECRI Report on Bosnia and Herzegovina (Sixth monitoring cycle)

Štetni rodni stereotipi još se mogu naći u udžbenicima i još nema sveobuhvatnog pristupa ovom pitanju. Sistematsko i kontinuirano obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti i seksualnim i reproduktivnim pravima nije dostupno. Samo su neke osnovne škole uvele izborne predmete kako bi kod mladih ljudi promovirale promjene u svijesti, razmišljanju, navikama i usvajanju zdravih stilova života.

Vršnjačko nasilje je rasprostranjeno, često ukorijenjeno u klasne, rodne, vjerske ili nacionalističke predrasude, čime dodatno pogoršava izazove s kojima se suočavaju dječaci i djevojčice u obrazovnom sistemu. Podaci istraživanja naglašavaju da 32,29% žena navodi da se u školama suočavaju s različitim tretmanom na osnovu spola, a 18,72% navodi da se to dešava često.

3.3 Ekonomska sigurnost

Preporuke

- ✘ **Proširiti i poboljšati aktivne politike tržišta rada** kako bi uključile prilagođene programe koji se bave specifičnim potrebama žena, posebno marginaliziranih grupa kao što su samohrane majke/roditelji, Romkinje i žene s invaliditetom (zavodi za zapošljavanje).
- ✘ **Ojačati i proširiti programe preduzetništva žena** kroz finansijsku pomoć, mentorstvo i pristup tržištima, uz smanjenje birokratskih prepreka (zavodi za zapošljavanje, ministarstva preduzetništva, obrta, turizma i okoliša).
- ✘ **Razviti mreže socijalne sigurnosti posebno prilagođene da podrže žene** u nesigurnim poslovima, ublažavajući uticaj ekonomskih fluktuacija (zavodi za zapošljavanje).
- ✘ **Ojačati provedbu radnog zakonodavstva koje zabranjuje diskriminaciju na osnovu spola** i seksualno uznemiravanje povećanjem nadzora, obukom inspektora i uspostavljanjem mehanizama za anonimno prijavljivanje, slijedeći standarde Konvencije Međunarodne organizacije rada o nasilju i uznemiravanju, 2019. (br. 190) (entitetske uprave za inspekcijski nadzor).
- ✘ **Zahtijevati od svih poslodavaca da na radnom mjestu usvoje i provode politiku o uznemiravanju, jednakom tretmanu i sigurnosti** (Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS, Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH).
- ✘ **Uvesti privremene posebne mjere kao što su kvote ili poticaji** kako bi se povećala zastupljenost žena na višim i srednjim rukovodećim pozicijama (Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS, Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH).
- ✘ **Ohrabriti poslodavce da usvoje rodno osjetljive politike i prakse** putem priznanja ili poticaja preduzećima koja promoviraju ravnopravnost spolova na radnom mjestu (Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS, Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH).

Tržište rada predstavlja nijansiranu sliku učešća i ranjivosti, s vrlo vidljivim razlikama za žene i muškarce. U 2023. godini **stope učešća u radnoj snazi ukazuju na značajan jaz između žena i mušaraca**, sa 40,5% učešća žena u poređenju sa 59,9% muškaraca. To potvrđuju različiti indeksi; na primjer, vrijednost UNDP-ovog indeksa humanog razvoja za BiH u 2021. godini je niža za žene nego za muškarce (0,754 odnosno 0,802). Rodni jaz u platama je 2022. godine i dalje iznosio 9,8%. Prema Međunarodnoj organizaciji rada, u posljednjih pet godina stopa aktivnosti žena pokazala je konstantan trend rasta sa 33% u 2019. na 45% u 2023. godini.³⁷

37 ILOSTAT. (nd.). Database on employment and labor force. ILOSTAT Web Service.
https://rplumber.ilo.org/data/indicator/?id=EAP_DWAP_SEX_AGE_RT_A&type=label&format=csv

Žene posjeduju 23,7% svih preduzeća, što je ispod prosjeka Evrope i Centralne Azije od 34,2%. Pristup tržištu rada za osobe s invaliditetom, posebno žene, te za Romkinje, žene žrtve porodičnog nasilja i druge marginalizirane grupe žena posebno je težak. Istraživanja pokazuju da je samo 21% žena s invaliditetom zaposleno. Romkinje se suočavaju sa ekstremnim nivoima ekonomske ugroženosti,³⁸ – 55% Romkinja je bez završenog osnovnog obrazovanja, 80% njih nikada nije pristupilo aktivnim programima zapošljavanja, a 90% nikada nije pristupilo programima prekvalifikacije.

Zakonom o zabrani diskriminacije i Zakonom o ravnopravnosti spolova diskriminacija je zabranjena. Radno zakonodavstvo definiše posebnu zaštitu zaposlenih žena tokom trudnoće, porođaja i materinstva, a seksualno uznemiravanje je inkriminirano. Uprkos zakonskim garancijama, podaci pokazuju da većina ispitanica/ka smatra da je rasprostranjenost diskriminacije najveća na tržištu rada, a da je većina slučajeva diskriminacije pri zapošljavanju presuđena na sudovima. U poređenju sa EU, gdje žene provode u prosjeku 3,5 sata dnevno u neplaćenim kućnim aktivnostima, žene u BiH provode 7 sati. Državne i entitetske vlade usvojile su pravila za sprečavanje uznemiravanja na radnom mjestu u javnom sektoru, ali samo u RS ova pravila se proširuju na privatni sektor.

BiH je uvela politike minimalne plate kroz zakon i kolektivne ugovore. Istraživanja pokazuju da povećanje minimalne plate u BiH ima značajan pozitivan efekat na smanjenje siromaštva, ali ograničen efekat na nejednakost prihoda.³⁹

Pored ovih problema, **nesigurni poslovi**,⁴⁰ koje karakterizira nedostatak formalnih radnih aranžmana, socijalne zaštite i sigurnosnih mreža, dodatno pogoršava ove izazove. U 2022. godini 21,5% žena je bilo angažirano na nesigurnim poslovima, u odnosu na 17,2% za muškarce.⁴¹

Aktivne politike tržišta rada: Primarna politika za intervencije na tržištu rada, nakon čega slijedi podrška start-up projektima i poduzetništvu. Uprkos visokim stopama neaktivnosti, žene i dalje čine ispod 50% korisnica ovih sredstava. U FBiH postoje specifični namjenski programi za žene, dok u RS slični programi ne postoje – ali bez značajne razlike u uticaju na žene. Čini se da aktivne mjere rada imaju strukturalne nedostatke; studije su pokazale da je ukupni učinak ograničen kao rezultat nedovoljnog **financiranja ključnih programa obuke i nedostatka personaliziranih mehanizama podrške i pružanja samo ograničenih poticaja za mobilnost i uključivanje žena na tržište, posebno žene iz ranjivih grupa.**⁴²

*„Ako se žena zaposli preko Zavoda za zapošljavanje, posao traje samo dok traje projekat. Možda još mjesec dana, pa ga nema”,
kaže Višegrađanka.*

Mnoge žene doživljavaju različit tretman na poslu zbog svog spola, uprkos činjenici da su diskriminacija i uznemiravanje zabranjeni Zakonom. Konkretno mjere za prevenciju seksualnog uznemiravanja usvojene su za pravosuđe 2015. godine,⁴³ za institucije na državnom nivou 2019. godine,⁴⁴ institucije u FBiH 2022. godine,⁴⁵ a poseban zakon o uznemiravanju usvojen je u RS 2021. godine.⁴⁶

38 Đuderija, S. (2023). Izvještaj o stanju prava i položaja Romkinja u Bosni i Hercegovini [Report on the Situation of Rights and Position of Roma Women in Bosnia and Herzegovina].

39 Kurta, A. & Oruc, N. (2020). The effect of increasing the minimum wage on poverty and inequality in Bosnia and Herzegovina. *Economic Annals*. 65. 121-137. 10.2298/EKA2026121K.

40 Međunarodna organizacija rada. (2018, 16. jun). Plaćeni rad naspram nesigurnih poslova. ILOSTAT. (04.04.2024.), preuzeto sa: bit.ly/4a15UUV

41 Trading Economics (2024, 28. mart). Nesigurni poslovi, žene (% zaposlenosti žena) [Datoteka sa podacima]. (04.04.2024), preuzeto sa: bit.ly/49uunW2

42 RCC. (2022). Studija zapošljavanja žena u Bosni i Hercegovini. Vijeće za regionalnu saradnju. Preuzeto sa: <https://www.esap.online/docs/186/rcc-esap-2-women-employment-study-for-bosnia-and-herzegovina>

43 VSTV (2015). Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama Bosne i Hercegovine

44 Vodič za efikasne mjere protiv seksualnog i uznemiravanja na osnovu spola u institucijama BiH

45 Politika nulte tolerancije za uznemiravanje

46 Zakon o zaštiti od zlostavljanja na radnom mjestu Republike Srpske

3.4 Zdravlje i ljudska sigurnost

Preporuke

- **Razviti ciljane inicijative za rješavanje finansijskih, geografskih i transportnih prepreka** za zdravstvenu zaštitu, sa fokusom na žene, osobe s invaliditetom i stanovnike nedovoljno pokrivenih područja (Fond zdravstvenog osiguranja RS, Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH).
- **Opremiti zdravstvene ustanove pristupačnim objektima i opremom** kao što su specijalizirani ginekološki stolovi, zatim osigurati usluge savjetovanja i obuku zdravstvenog osoblja za rješavanje specifičnih potreba osoba s invaliditetom (Fond zdravstvenog osiguranja RS, Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH).
- **Uspostaviti jasne protokole i mjere odgovornosti u porodilištima** kako bi se spriječilo nasilje tokom poroda, uz obuku zdravstvenog osoblja o poštovanju prakse njege majki (Fond zdravstvenog osiguranja RS, Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH).
- **Dodijeliti resurse za proširenje pristupa preventivnoj skrbi i dijagnostičkim uslugama**, posebno u ruralnim i marginaliziranim zajednicama, kako bi se promoviralo rano otkrivanje i ukupna zdravstvena ravnopravnost (Fond zdravstvenog osiguranja RS, Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH).

Neadekvatan pristup zdravstvenoj zaštiti predstavlja kritični faktor ranjivosti u savremenim društvima širom svijeta. Kao osnovno ljudsko pravo, pristup zdravstvenoj zaštiti ne samo da osigurava dobrobit pojedinca već igra i ključnu ulogu u određivanju ukupnog zdravlja i otpornosti zajednica. Značaj ovog pitanja odjekuje kroz različite dimenzije ljudskog postojanja, od ekonomske stabilnosti do socijalne pravde i šire.⁴⁷

U Bosni i Hercegovini se 9% bruto domaćeg proizvoda (BDP) izdvaja za zdravstvo, što je značajna cifra za ekonomski status zemlje, ali je potrošnja na zdravstvenu zaštitu po glavi stanovnika znatno ispod prosjeka Evropske unije (EU).⁴⁸ Trenutne procjene⁴⁹ govore da je samo 78% stanovništva Republike Srpske i 86% stanovništva FBiH pokriveno zdravstvenim osiguranjem. Zdravstvenu zaštitu pružaju i javne i privatne ustanove, a nadoknađuju se putem javnih fondova i plaćanjem iz privatnih izvora.

Izveštaji iz različitih lokalnih zajednica ukazuju na to da su nasilje⁵⁰ i korupcija⁵¹ pri porodu problemi koje su doživjele mnoge žene.⁵² Ovaj oblik nasilja, koji se često manifestira kao fizičko, verbalno ili emocionalno

Zdrave zajednice u Bosni i Hercegovini: Promocija boljeg zdravlja za sve

Projekat Zdrave zajednice u BiH ima za cilj smanjenje tereta bolesti i poboljšanje zdravstvenih ishoda fokusiranjem na prevenciju i promociju zdravijeg načina života. Dajući prioritet ranjivim i socijalno isključenim grupama, projekat osigurava pristupačne i održive zdravstvene usluge za sve.

Ključni ishodi Projekta uključuju osnažene građane koji se zalažu za zdravlje, općine/opštine koje preuzimaju aktivnu ulogu u promociji zdravlja i saradnju između zdravstvenih i nezdravstvenih vlasti kako bi se implementirale učinkovite reforme. Više od milion građana imat će koristi od poboljšanih javnih zdravstvenih usluga. Jer zajedno – ne ostavljamo nikoga iza sebe.

47 Clark, B., & Preto, N. (2018). Istraživanje koncepta ranjivosti u zdravstvenoj zaštiti. *Canadian Medical Association Journal*, 190 (11), E308-E309

48 Osmanović-Pašić, Z., & Nora, L. (2022, 11. novembar). Rad na zdravstvenoj zaštiti usmjerenom na ljude u Bosni i Hercegovini. Blogovi Svjetske banke. (04.04.2024), preuzeto sa: bit.ly/3vFfwdz

49 Cf. supra bilješka 54

50 Komitet za ukidanje diskriminacije žena smatra da porodijsko nasilje spada u djelokrug Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i da su vlade koje su ratificirale Konvenciju pod obavezom ljudskih prava da se pozabave ovim oblikom nasilja nad ženama SFM protiv Španije. CEDAW/C/75/D/138/2018. Komunikacijski broj (i): 138/2018. Autor: SFM. Vrsta odluke: Odluka o meritumu. Sjednica br. 75

51 Koalicija za zaštitu zviždača. (2023, 10. oktobar). 52 Žene optužile doktore za nasilje i korupciju (04.04.2024.) od bit.ly/3xLw6jg

52 Slobodna Evropa. (21.09.2023). Podnesene 52 krivične prijave protiv medicinara u Zenici za nasilje pri porodu [članak]. (04.04.2024.), bit.ly/3vu6zE0; Udruženje "Baby koraci" (nd). Pregled iskustva po porodilištima [Pregled of Iskustva u porodilištima]. (04.04.2024.) bit.ly/3VLOZWIhttps://babysteps.ba/iskustva/pregled-iskustava-po-porodilistima/

zlostavljanje, javlja se u zdravstvenim ustanovama prije, za vrijeme ili nakon porođaja, ostavljajući trajne psihičke i fizičke ožiljke na porodiljama.

Pristup preventivnim i dijagnostičkim uslugama je značajan izazov, posebno za žene i marginalizirane grupe.

Finansijske, geografske i transportne barijere ozbiljno ograničavaju pristup zdravstvenoj zaštiti. Pristup zdravstvenoj zaštiti predstavlja značajan problem za osobe s invaliditetom u Bosni i Hercegovini, kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama. Zakoni oba entiteta zahtijevaju veću pristupačnost zgradama, zdravstvenim uslugama, obrazovanju i prevozu za osobe s invaliditetom, ali primjena zahtjeva varira širom zemlje – i dalje većini ustanova primarne zdravstvene zaštite nedostaje fizička pristupačnost, zbog čega su zdravstvene usluge uglavnom nedostupne osobama s invaliditetom.⁵³

Prema istraživanju Helsinškog parlamenta građana Banja Luke, čak 41% predstavnika zdravstvenih ustanova izjavilo je da je njihovo osoblje nedovoljno ili tek djelimično osposobljeno za rad sa ženama s invaliditetom, više od polovine nema poseban ginekološki sto za tu populaciju, a više od dvije trećine nije imalo mehanizam podrške za žene s invaliditetom kao što su savjetodavne usluge.⁵⁴

3.5 Životna sredina i ljudska sigurnost

Preporuke

- **Osigurati da politike klimatskih promjena u BiH eksplicitno integriraju principe ravnopravnosti spolova** (Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine).
- **Kreirati programe koji osnažuju žene da preuzmu vodeću ulogu u upravljanju životnom sredinom** i zagovaranju (Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine).
- **Podržati ženske grupe koje se bore protiv klimatskih promjena za zaštitu životne sredine**, i koje promoviraju njihov uticaj i pružaju podršku u slučajevima pravnih postupaka usmjerenih na ove grupe (Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, Ministarstvo okoliša i turizma FBiH, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS, Odjeljenje za prostorno planiranje i imovinsko-pravne poslove BDBiH).
- **Podići svijest o tome koliko je nesrazmjern uticaj klimatskih promjena** i degradacije životne sredine na žene (Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, Ministarstvo okoliša i turizma FBiH, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS, Odjeljenje za prostorno planiranje i imovinsko-pravne poslove BDBiH).
- **Promovirati participativne pristupe klimatskoj adaptaciji**, kao što su projekti pošumljavanja pod vodstvom zajednice, inicijative upravljanja vodama i prakse održive poljoprivrede (Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, Ministarstvo okoliša i turizma FBiH, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS, Odjeljenje za prostorno planiranje i imovinsko-pravne poslove BDBiH).

53 My rights. "The Alternative Report on the Implementation in Bosnia and Herzegovina of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities." 2019. (04.04.2024), preuzeto sa: bit.ly/3U5hOMv

54 Helsinški parlament građana, Banja Luka (februar 2020). Pristup žena s invaliditetom seksualnom i reproduktivnom zdravlju i planiranju roditeljstva: Analiza situacije u BiH.

Zajednički efekat klimatskih promjena, zagađenja i gubitka prirode predstavlja značajan izazov za ljudska prava i sigurnost jer utiče na ključne aspekte kao što su sigurnost hrane, zdravlje i pravo na život. Međusobna povezanost klimatskih promjena i WPS agende je ključna, ali se često zanemaruje.⁵⁵ Prepoznavanje uloge žena u rješavanju sigurnosnih prijetnji je najvažnije, ali sadašnje politike često ne prepoznaju različit uticaj koje klimatske promjene imaju na žene. Istraživanje naglašava **nesrazmjern uticaj klimatskih promjena na žene**, posebno u zemljama u razvoju, gdje žene snose teret neodrživog korištenja resursa i degradacije životne sredine.

Ranjivost Bosne i Hercegovine na klimatske promjene pogoršana je njenim geografskim položajem i ekonomskim oslanjanjem na poljoprivredu i šumarstvo. Na primjer, ovi sektori doprinose 5,6% BDP-u BiH, zapošljavaju skoro 20% njene radne snage i ključni su za ruralni razvoj. Oko 20% žena i 16% muškaraca u BiH formalno je zaposleno u poljoprivredi. Osim toga, postoji visoka stopa neformalnog rada u poljoprivrednom sektoru, gdje veliki dio svakodnevnog rada na farmi obavljaju žene, uz doprinose drugih članova porodice. U situacijama nesreća i katastrofa, a zbog patrijarhalnih obrazaca, žene su sklonije većoj izloženosti neplaćenom radu. U okviru zakonskih mehanizama, ravnopravnost spolova izrazito izostaje posebno u pogledu poljoprivrednih subvencija ili sličnih podsticaja. Domaćinstvima većinom upravljaju muškarci, koji primaju poljoprivredne ili druge subvencije tokom rekonstrukcije (sjeme, platenici, mehanizacija itd.).

Globalno, žene su istaknute zagovornice borbe protiv klimatskih promjena, ne samo zato što su u većoj mjeri ranjive na klimatske promjene (zbog rodne neravnopravnosti) nego i zato što mogu imati drugačije osjećanje o tome šta predstavlja veći klimatski rizik u odnosu na muškarce,⁵⁶ uključujući i Bosnu i Hercegovinu, gdje ekološki aktivizam uzima maha. Na primjer, 39% žena u BiH smatra životnu sredinu važnijom od ekonomije.⁵⁷

Međutim, zabrinjavajući trend u BiH je ciljano nasilje nad aktivistima za zaštitu okoliša, a značajan broj njih su žene. Aktivisti/ce za ekološku pravdu suočavaju se s različitim izazovima i rizicima u potrazi za ekološkom pravdom u mjestima kao što su Ubork, Konjic i Mostar. Ovi izazovi uključuju društvenu stigmiju i pravne izazove kao što su SLAPP tužbe. Dokumentirani slučajevi pokazali su slučajeve pravnog uznemiravanja, fizičkih napada i uništavanja imovine usmjerenih na aktiviste, pri čemu su žene neproporcionalno pogođene.

Ženske nevladine organizacije koje vode zaštitu životne sredine: Hrabre žene Kruščice

U patrijarhalnoj Bosni i Hercegovini žene Kruščice prkosile su normama kako bi zaštitile svoju rijeku od hidroenergetskih projekata. Počevši od 2017. godine blokirale su most 500 dana, trpeći oštru zimu i policijsko nasilje.

Njihov aktivizam ne samo da je spasio rijeku već je i osnažio žene, što je dovelo do toga da je šest aktivistica izabrano u lokalno vijeće. Njihovi naponi zaslužili su globalno priznanje, uključujući nagradu EuroNatur 2019. godine i nagradu za zaštitu okoliša Goldman 2021.

"Hrabre žene Kruščice" inspiriraju pokrete širom Balkana, iskazujući snagu lokalnog aktivizma u zaštiti prirode i izazov društvenim normama.

⁵⁵ Program Ujedinjenih nacija za okoliš, UN Women, UNDP i UNDP/PA/PBSO. (2020). Rod, klima i sigurnost: Održavanje inkluzivnog mira na prvim linijama klimatskih promjena.

⁵⁶ OECD. (2021). *Rod i životna sredina: Izgradnja dokaza i politika za postizanje SDG-a* (Poglavlje 4: Žene i ekološki akcioni pokret) [e-knjiga]. (04.04.2024); preuzeto sa: bit.ly/3xlu9X

⁵⁷ Strambo, C., Rahmati Abkenar, M., Solujić, S., & Del Duca, L. (2023, 14. april). Stavovi prema okolišu u Bosni i Hercegovini: Trendovi i strategije za budućnost. SEI Perspectives. (04.04.2024); preuzeto sa: bit.ly/4cMVcre

4. ZAKLJUČCI

Agenda **“Žene, mir i sigurnost”** pokazala je svoj transformativni potencijal u podsticanju ravnopravnosti spolova i inkluzivnih sigurnosnih okvira. Tokom 15 godina implementacije u Bosni i Hercegovini postignut je značajan napredak, uključujući povećanu zastupljenost žena u mirovnim misijama, napredak u zakonodavnim i institucionalnim okvirima, te integraciju principa ravnopravnosti spolova u sigurnost i upravljanje. Međutim, uporni izazovi naglašavaju potrebu za trajnom posvećenošću.

NAP 1325 BiH poslužio je kao model za zemlje u regiji, pokazujući inovativne pristupe integraciji ravnopravnosti spolova u postkonfliktna društva. Angažman zemlje u okviru WPS agende naglašava važnost usklađivanja međunarodnih obaveza sa nacionalnim prioritetima, posebno u rješavanju seksualnog nasilja povezanog sa oružanim sukobima.

Uprkos zapaženim dostignućima, i dalje postoje nedostaci u finansiranju, koordinaciji i lokalizaciji akcionih planova. Napori za borbu protiv stigme i osiguranje pravde za osobe koje su preživjele seksualno u sukobu (CRSV), kao i za proširenje učešća žena u donošenju odluka, od suštinskog su značaja za dalji napredak. Problem vezani za ljudsku sigurnost, uključujući nasilje u porodici, ekonomsku nesigurnost i ograničen pristup zdravstvenoj zaštiti, i dalje su ključni. Mnoge žene nemaju povjerenja u institucionalne odgovore, a podaci o ovim pitanjima su fragmentirani. Intersekcionalna analiza pokazuje da se žene iz marginaliziranih grupa suočavaju sa složenim oblicima ranjivosti, koji zahtijevaju prilagođene intervencije. Nedostatak potpuno razvijenog koncepta ljudske sigurnosti u BiH dodatno naglašava potrebu za integriranim pristupima za rješavanje ovih izazova.

Ova prekretnica ponovo potvrđuje kritičnu ulogu žena kao nositeljica promjena u izgradnji mira i upravljanju. Kontinuirani fokus na inkluzivne sigurnosne strategije, međusektorsku saradnju i rješenja zasnovana na zajednici osigurat će Bosni i Hercegovini da održi vodstvo u unapređenju WPS agende, stvarajući pravedniju i bezbjedniju budućnost za sve.

Kretanje naprijed, načini promjene – uključujući izgradnju kapaciteta, poboljšanu saradnju i jačanje ženskih uloga i narativa – nude mapu puta za postizanje željenih rezultata. Ove strategije, ukorijenjene u lokalnoj stvarnosti i podržane obećavajućim praksama, doprinijet će inkluzivnijoj i djelotvornijoj agendi “Žene, mir i sigurnost”, njegujući mir i sigurnost za sve žene u Bosni i Hercegovini.

